

Ellen Strömberg

Natten är ännu nostalgisk

Jag har bott i centrala Jakobstad i tio år. Jag har jobbat i absoluta centrum nästan lika länge. Jag bor här nu, jag trivs här nu, jag har mitt liv här nu. Jag handlar, jag fikar, jag jobbar, jag umgås, jag använder mig av centrum, men ändå är min barndom och ungdom det första jag tänker på när jag tänker på centrum och på stan, en tid då jag inte ens bodde i Jakobstad.

Jag kommer fortfarande ihåg första gången jag fick gå på stan ensam utan föräldrar. Det var sent 90-tal och jag gick på fyran eller femman och jag och tre kompisar cyklade in en vårfredag efter skolan. Jag var så klart bekant med denna hägrande stad tidigare; jag hade varit på bio och jag hade ätit prinsessbakelser och druckit trip på inrökta caféer och jag hade handlat pulpetpapper och suddgummin och penaler inför skolstarten i flera år. Men alltid i sällskap av en vuxen. Mina självständiga utflykter hade hittills aldrig sträckt sig längre än till simstranden nedanför min skola eller kanske, kanske lanthandeln en bit in i Larsmo, kommunen som under större delen av min barn- och ungdom var hemma för mig. Redan som barn förstod jag att Stora Världen och allt som lockade med den låg utom Larsmos gränser och att en lanthandel, hur välsorterad den än må vara, aldrig kan förse en med allt. Stora världen var ett mål och en mening och något man såg på tv. Stora Världen var något att erövra och Stora Världen, den började i Jakobstad.

Jag minns att jag under det där första besöket utan vuxet sällskap köpte en äppelgrön t-shirt från Jim&Jill. Den var för stor och var inte exakt den modell jag ville ha, men den var billigare och om jag köpte den istället för den andra äppelgröna tröjan fick jag lite pengar över till annat. Man fick hushålla med de hårt tilltjatade marksedlarna. Efter våra inköp i klädaffären satte vi oss på café och begrundade detta stora, att vi var på stan ensamma, utan vuxna. Vi åt bakelser och blåste bubblor i limsaglasen och såg oss omkring och jag tror att jag till denna dag aldrig känt mig vuxnare än just då. Känslan var outtalad men förmodligen gemensam: vad som helst kunde ju hända.

Vi behövde bara sitta just där och vänta, så skulle den där Stora Världen hitta oss och anfälla oss. Men inget omvälvande hände och vi cyklade hem. Inte alls besvikna; vi hade ändå fått både t-tröjor och bakelser och Stora världen med alla ändlösa nöjen skulle nog hitta oss, bara vi fortsatte göra oss tillgängliga.

Så småningom följde flera eftermiddagar och flera cykelturer och våra revir utökades. Ofta sammanföll dessa turer in till stan med höst- eller vårmagnader eller andra lokala högtider, men inte alltid. Vi blev självsäkrare i våra steg. Vi lärde känna folk, affärer, gator och byggnader. Vi strövade längs med gågatan, cyklade på den lilla karusellen, smet in på biblioteket och lånade toaletten, bläddrade bland hyrfilmerna och mös över omslagen till skräckfilmerna som vi var för unga för, satt på en bänk och åt godis, gick på ett av caféerna - helst det med de sega, jättestora marängerna - och rörde oss i vidare och vidare cirklar. Det var sällan ens konkreta aktiviteter vi hängav oss åt, mest var det ett varande.

Några år senare hade eftermiddagarna blivit kvällar och nätter. "Vi ska till stan", det var aldrig mer definierat än så, det var motivering nog. Sommartid kunde man cykla till stan från Larsmo, men vintertid krävdes det bilskjuts. Före de äldsta kompisarna hade fått körkort fick föräldrarna så lov att ställa upp och ofta gjorde de det också. Som tack fick de ett "vi går sista biten" och en uppmaning att släppa av oss på lagom avstånd från centrum, så att ingen kunde få för sig att vi frivilligt umgicks med dem.

Jag vet inte vad det var som fick våra föräldrar att ställa upp helg efter helg. Köra in oss till stan klockan åtta, hämta hem oss vid midnatt eller ännu senare. De delade upp det sinsemellan, någons mamma körde dit oss och någons pappa hämtade hem oss, men ändå.

Jag tror det var, förutom genuin omsorg, nån slags nostalgi som fick dem att göra det. De hade också gått på stan som unga, de kunde berätta historier om gaturally. Terazzo, Källarn, Vanadis, allt det där hörde vi om redan som 14-åringar, men förutom gaturallyt var Korvgörans det enda vi kände igen.

På deras tid liftade folk från Larsmo, men det fick, och ville, inte vi. När man skulle hem körde man först en väg förbi alla liftande och såg vem som var snyggast, sen körde man tillbaka och gav lift åt den som var det, berättade någons pappa en gång.

Vi hade stora skor att fylla, det var tydligt. Jakobstad var legendariskt för sitt gaturally och sitt ungdoms- och kulturliv och vi var arvingarna som skulle säkerställa tronföljden.

Jakobstad var en stad full av löften.

När jag tänker tillbaka minns jag det som att jag frös större delen av nollnolltalet, även om det logiskt inte kan ha varit vinter mer än vad det är nu. Man drev runt utomhus, oavsett temperatur, och oftast i kläder som inte på något sätt var designade för att hålla värmen. Låga byxor, korta jackor, öppna kragar, bara händer. Året runt.

Visst fördes det diskussioner om kringdrivande ungdomar och säkert togs det initiativ för att sysselsätta oss, men jag kommer inte ihåg att vi någonsin deltog i nåt sånt, inte med

nåt större intresse i alla fall. Om någon frågade oss klädde vi oss så klart i våra mest indignerade miner och svarade att ingen någonsin tänkte på oss och det inte fanns någonstans att vara. Om någon frågade vad exakt vi ville skulle ordnas eller vad vi saknade blev det genast svårare att formulera sig. Sanningen var väl den att vi inte ville att nån skulle ordna något, vi ville bara rå om oss själva.

De två initiativ jag minns som trots allt funkade var de i den så kallade Bullaligan och ParkRock. Bullaligan var mer en ingrediens än ett evenemang, oftast bara ett bord med en termos och ett bullafat och några engagerade frikyrkliga människor bakom. Även om syftet säkert var nån slags mission för oss vilsna själar kunde även den mest inbitna hedning med en ironisk täckmantel hämta en bulle och ett glas saft eller kopp kaffe där utan att förlora trovärdigheten som självständig ungdom.

ParkRock var ett måste sommarhalvåret om man gärna ville framhålla sitt intresse för musik och kultur. Varje onsdag spelade lokala förmågor på Skolparkens scen och vi kom dit och lyssnade. Sen var det väl inte mer än så. Så klart krävdes det en hel del för att arrangera även detta, men orsaken till att jag tror det funkade var väl just det att det inte var mer. Vi kunde inbilla oss att detta var lika fritt och lika självständigt som att driva runt och eftersom de som stod på scen många gånger var jämnåriga med oss fungerade illusionen bra. Fanns vuxna där var de liksom där på våra villkor och inte tvärtom.

Det ParkRock och Bullaligan har gemensamt var att båda sakerna skedde i samma utomhus som vi ändå skulle ha befunnit oss i. Vi behövde inte stiga över några trösklar, imaginära eller verkliga, för att ta del av det.

Att vara på stan ensamma, utan vuxna, var fortfarande något lite magiskt och om vi en gång blivit självständiga, varför skulle vi då krypa tillbaka till något arrangerat och övervakat av de vuxna vi just slagit oss fria från? Vi ville vara våra egna och det upplevde vi nog att vi var också när vi drev runt på stan om helgkvällarna.

Man kanske åt en hamburgare på McDonalds först, men sen gick man in till centrum. Och fortsatte gå, gata upp och gata ner. Börja på gågatan, pejla läget, upp till torget, runt kvarteret, kanske en sväng till Skolparken, tillbaka igen, runt kvarteret andra hållet, över torget och ner till gågatan igen. Att inte gå var inte ett alternativ. Stegen reflekterades det aldrig över, att gå upp och ner för gatorna var något man bara gjorde utan ifrågasätta. Det var det som var vår aktivitet.

Året om travade vi runt kvarteren. Det var alltid folk på stan, man behövde aldrig stämma träff eller planera långt på förhand, det fanns alltid någon att prata med. Visst var det lugnare och slöare vinterhalvåret, men aldrig folktomt. Mest folk var det på

skolavslutningen och valborgsmässoafton. Dessa vårkvällar kunde man nästan känna luften vibrera av nu snart, nu händer det.

Men det hände aldrig. Jag minns de kvällarna som att det var folk i klungor så tätt på hela torget och gågatan att man fick kryssa fram, gå med sidan före. I klungorna skickades flaskor och cigaretter runt, bara halvt i smyg. Även om man inte hade en egen flaska eller cigarett kunde man gå från klunga till klunga och hoppas på det bästa och om inget annat kunde man alltid överdriva effekten av de två-tre klunkar man fått i sig och fnissa lite högljuddare och vingla till lite i steget. Lika full som på alkohol kunde man bli på den kollektiva stämningen. Den var dessutom betydligt enklare att nyktra till från, lagom till att man skulle hem igen. Blev man trött i fötterna kunde man slå sig ner på "köttdisken" framför Halpa-halli ett slag och vila. Hade man tur kanske nån började slåss, det var alltid spännande att se på.

Med tiden skingrades klungorna. Vi började släppas in på barer och pubar i takt med att vi fyllde 18. En kort stund var gaturally spännande när man själv kunde köra, men det tog inte många helger av inomhustemperaturer och bekväma sittplatser före även det kändes främmande, ja nästan primitivt. Lika snabbt som vi erövrat gatorna övergav vi dem. Det gick snabbt och smärtfritt, vi gled av gatorna som om de vore gjorda av teflon.

Vid det laget hade jag tröttnat på att vänta. Det hade gått upp för mig att Jakobstad inte skulle bli min plats i världen. Jakobstad med sina trötta nötta gator var på sin höjd en hållplats på vägen till Stora Världen och siktet var ännu inställt på den. Bilarna som bärt oss genom gaturallyt styrde ut, bort och tog oss till studieorter, säsongsjobb, till studentresor och militärtjänstgöringar.

Jag lämnade gågatan, Storgatan, torget, köttdisken. Jag lämnade stan.

Jakobstad hade aldrig infriat de löften jag upplevde att det hade gett mig.

I Jakobstad är natten ännu ung, det lärde vi oss tidigt. Titeln till Lars Sunds klassiska debutroman, en släkting till J D Salingers *Räddaren i nöden*, har blivit något av ett mantra för Jakobstad. Natten är ännu ung, natten är ännu ung, natten är ännu ung, intalar vi oss själva och andra. Boken har vid det här laget ganska många decennier på nacken, den utkom första gången 1975, men bilden av ett vibrerande ungdomens Jakobstad som cirkulerar kring Terazzo-hörnet lever kvar. Trots att boken redan i första stycket kallar Jakobstad för ett "satans råtthål", är ingen stoltare än Jakobstad själv att lyfta fram den här mopedknattrande,

grillluktande, inrökta, uppkäftiga bilden. *We build this city on rock 'n roll*, om det råder det få tvivel.

Ungdomsrevolt är en stark kraft och ett naturligt led i tidens gång. Ungdomsrevolt är det vi behöver för att komma framåt och vidare. Det är på sätt och vis bevis på en viss sympati att Jakobstad så varmt omfamnat Lars Sunds ungdomsrevolt.

2018 kom Lars Sunds *Där musiken började*, en episk roman där författaren åter en gång återvänder till sitt Jakobstad på 70-talet. Jag läste den med stor behållning och mös av igenkänning trots att det nästan hann bli 90-tal före jag föddes. Men vad var det jag egentligen kände igen mig i? Rena miljöbeskrivningar så klart, repliker så pricksäkra att jag hör dem när jag läser dem, en slags mentalitet som jag inbillar mig är unik just för min hemstad men som förmodligen kan kännas igen i många mindre städer.

Där musiken började kom ut några år efter det att Terazzo-hörnet revs. I samband med det ordnades, på privatpersoners initiativ, en nostalgikväll. Jag bodde mitt i stan, på Styrmansgatan, just då och hade nog lite missat hela uppropet, för jag minns min förvåning när jag gick ut på balkongen och såg den väldiga bilkön slingra sig som en mätt orm ner för Visasbacken och stimmets som hördes från gågatan. Jag drog mig till minnes något vagt om nostalgikväll och ringde min pappa för att fråga om han deltog.

“Ja, vi sitter i bilen här hela gänget, det är helt galet, alla som var på stan då är på stan nu, jag måste lägga på nu, hej!”. Jag har sällan hört honom så upprymd. Och jag visste inte att han ens hade ett gäng.

Jag mös lite vid tanken och kände mig med ens nostalgisk jag med, tills jag insåg att det jag var nostalgisk över var något jag inte ens själv på min höjd hade upplevt de sista dödsryckningarna av.

Nostalgi är en rolig syssla att hänge sig åt, lätt att förföras av, men den är sällan konstruktiv. Och även om man kan hävda att Jakobstads glansdagar är förgångna kan man lika bestämt hävda att det är svårt att tro på flera glansdagar om man bara sitter och ser tillbaka på de som gått.

Jag är den första att anmäla mig skyldig till nostalgi. Jag blir nästan irriterad på mig själv när jag försöker erinra mig de här kvällarna vi gick omkring och frös och min relation till centrum. Jag har bara beskrivit det som så oskyldigt och tryggt, för att det för mig var så - men det kan ju inte ha varit så hela tiden och för alla?

Det måste ju ha funnits människor som for illa, det måste ju ha varit tungt att vara den som slogs. Det måste ju ha spillts tårar och blod jag aldrig såg. Och så klart fanns det ju

de vars föräldrar inte hämtade dem på lagom avstånd eller någon som ens upptäckte om de kom hem eller inte. Och bland de som kom hem måste det ha funnits de som inte återvände som samma människor som de varit några timmar tidigare, före de gick ut. De som berövades något och de som samlade på sig erfarenheter de inte ville ha.

Det måste ha varit ett helvete för någon.

Trots att jag förstår det nu, och kanske även anande det då, kan jag bara minnas stadens centrum som en trygg kuliss att spela upp ett tonårsliv framför. En kuliss tillräckligt neutral för att jag skulle kunna ignorera den och kisa och föreställa mig Stora Världen. Tillräckligt beständig för att jag skulle kunna koncentrera mig på det lilla och överskådliga drama som uppstod mellan klungorna på gågatan.

Men så slår det mig.

Kanske det var de där föräldrarna som körde och hämtade och brydde sig tillräckligt för att gräla på en om man kom hem för sent som var de verkligt trygga kulisserna och inte staden?

Idag är gränsen mellan Stora Världen och småstad mer eller mindre utsuddad. Tack vare internets demokratiska revolution behöver man knappt mer än en lanthandel inom räckhåll. Så länge lanthandeln har ett postombud, vill säga.

Än så länge behöver du kanske flytta bort en stund om du vill studera efter andra stadiet, men jag gissar att det är en tidsfråga före det inte heller behövs. Allt fler jobb kan idag skötas på distans och vi blir fler och fler som tjänar vårt levebröd ihopsjunkna framför en laptop på nåt café.

Det går riktigt bra att leva i Småstaden och i Stora världen samtidigt och egentligen tror jag att det är den ultimata kombinationen. Den naturnära Småstaden är en bra kontrast till Stora Världen, som många gånger kan kännas utmattande. Jag tror ryktena gällande småstadens död är betydligt överdrivna. Eller så är det bara önsketänkande från min sida.

När jag efter en handfull år på ständig jakt efter Stora Världen återvände till Jakobstad var det mer eller mindre under tvång. Nästan bokstavligen; jag var pank och arbetslös och hade nyss blivit dumpad. Jag skulle åka tillbaka till Tyskland, där jag senast hade hållit hus, och fortsätta bo där. Jag skulle bara mellanlanda lite först.

Sen gick det som det gick och här sitter jag nu, tio år senare. Jag har inga planer på att flytta någonstans alls och när någon för en tid sen frågade mig var jag skulle bo om jag

inte skulle i Jakobstad svarade jag dröjande "Ja, Nykarleby är ju ganska fint".

Så där går det.

Idag jobbar jag på att staden ska bli min, helt utan nostalgiskt filter. Gatsten för gatsten gör jag centrum till mitt, planterar känslor i fogarna och målar fasaderna med minnen. Om jag skakar av mig nostalgin och ser förbi gaturallyt, vad ser jag då?

Jag ser en gnistrande vinterkväll på Södermalm och en bastrumma som läcker ut genom fönstret på After Eight. Jag ser caféer och mötesplatser, jag ser loppisar värda att vallfärda för.

Jag ser mig själv cykla hem över gågatan en fredag eftermiddag. Det är sen höst, solen håller på att gå ner och jag har korgen full av böcker från biblioteket.

Jag ser picknickfiltar i Skolparken och vattenstänk från fontänerna varma sommardagar.

Jag ser original och eldsjälur, musiker och minkfarmare, hippies och entreprenörer. Jag ser frikyrkor, väckelserörelser, kristallhealare och yogalärare.

Jag ser en ny och klok generation växa fram. En generation som inte ges plats att göra staden till sin egen, erövra gatorna och hitta sin egen identitet. En generation vars ungdomsrevolt är av ett annat slag än den jag och mina föräldrar känner till och som har lite med gaturallyt att göra.

Årligt talat ser jag ser en stad som vilar på minnet av fornstora dagar och missar allt det som händer nu.

Vi kan inte räkna med att ungdomarna stannar, inte heller kan vi räkna med att de tvingas återvända. Vi har inte råd att vänta på att de ska bli 30 och då börja göra staden till sin. Den dagen kanske aldrig kommer. Det är en slump att den kom för mig. De måste få bygga sitt eget Jakobstad, nu. Utan vår inblandning. Vi kan inte fortsätta ge löften om livet i en stad som inte längre finns, som kanske inte fanns längre när jag var ung.

Jag hade en gång en väldigt fin historielärare. Det var för övrigt ungefär samtidigt som jag satt på gågatan om helgerna och frös. Han sa att historia är viktigt, för tiden är en kedja. Vi måste känna vår historia, de tidigare länkarna, för att stå starka i nuet. Men vi måste också våga blicka framåt och kroka arm med de länkar som kommer efter oss.

Vår uppgift är inte längre att leda, vår uppgift är numera att i tysthet skapa trygga

kulisser som gör det möjligt för de unga att göra staden till sin. Allt vi kan göra är att släppa av dem på lagom avstånd, hämta dem i rimlig tid. Inte förvänta oss ett tack.

Så nu hör ni, nu gör vi det.

Nu släpper vi Terazzo-hörnet, det finns inte längre.

Vi begraver gaturallyt, det är ändå enkelriktat nu.

Natten kan bli ung igen - bara vi låter den.